अध्याय १६ वा.

श्रीगणेशायनमः । श्रीसरस्वत्यैनमः । श्रीगुरुभ्योनमः ।

श्रीकुलदेवतायैनमः । श्रीसीतारामचंद्राभ्यांनमः ।

श्रीसद्गुरुसाईनाथायनमः ॥

राजाधिराज चक्रवर्ती । शांति सिंहासनस्थ मूर्ती ॥
नमूंस्वानंदसाम्राजपती । अनन्यगतीगुरुराज ॥ १ ॥
अभेदभक्ति सहजस्थिति । उभयभागीं चवऱ्या वारिती ॥
स्वानुभूती सद्यप्रतीती । जयावीजिती अत्यादरें ॥ २ ॥
छत्रधारी स्वात्मस्थिति । वेत्रधारी शांतीसंवित्ति ॥
षडरि माया मोहवृत्ति । जेथें नतगती क्षणभरी ॥ ३ ॥
काय या सभेचा थाट । चार सहा अठरा भाट ॥
चिन्मयचांदवा लखलखाट । पसरला घनदाट स्वानंद ॥ ४ ॥
विरक्तिभक्ति शुद्ध ज्ञान । श्रवणमनन निदिध्यासन ॥
निजानुसंधान साक्षात्करण । अष्टप्रधान सेवारत ॥ ५ ॥
शांतीदांती दिव्यमणी । चमकती जयाच्या कंठभूषणीं ॥
वेदांतसागरसुधातरंगिणी । मधुर वाणी जयाची ॥ ६ ॥
झळके जयाची सतेज धार । कराया त्या ज्ञानखडगाचा प्रहार ॥
वाहोनि ज्याचा उद्यत कर । कांपे थरथर भववृक्ष ॥ ७ ॥

जयनिरंजना अव्यया । गुणातीता योगीराया ॥
परोपकारार्थ धरिलीस काया । उद्धराया दीन जनां ॥ ८ ॥
गताध्यायीं निरूपण । भक्तभावार्थ करोनि पूर्ण ॥
पुरवोनि तयानें केलेला पण । पटविली खूण मनाची ॥ ९ ॥
सद्गुरू सदा अवाप्तकाम । शिष्य काय पुरवी तत्काम ॥
शिष्यांचाच सेवाकाम । पुरवूनि निष्काम तो करी ॥ १० ॥
भावें अर्पितां फूल पान । अति प्रेमें करील सेवन ॥
नेंच अर्पितां साभिमान । फिरवील मान जागींच ॥ ११ ॥
सच्चित्सुखाचे जे सागर । तयां बाह्योपचारीं काय आदर ॥
परी ते करितां भावार्थें सादर । सौख्य निर्भर सेविती ॥ १२ ॥
नेणतपणाचें पांघरूण । घेऊनि अज्ञाना देती ज्ञान ॥
न करितां मर्यादा अतिक्रमण । गोड शिकवण ते देती ॥ १३ ॥
तयांची सेवा करितां भावें । सेवक ब्रह्मसायुज्य पावे ॥
इतर सर्व साधनीं ठकावें । लीन व्हावें गुरू सेवे ॥ १४ ॥
त्या सेवेची लघु कुचराई[1] । किंवा तेथ लवचतुराई ॥
करितां साधक पडेल अपायीं । विश्वास पायीं पाहिजे ॥ १५ ॥
शिष्यें काय कीजें स्वयें । सद्गुरूसीच ठावणें सोये ॥
शिष्यास न ठावे निज अपाय । न कळत उपाय गुरुकरी ॥ १६ ॥
गुरूपरीस आणीक वदान्य । त्रिभुवनीं पाहतां नाहीं अन्य ॥
शरण्याचा परमशरण्य । शरण अनन्य होऊं त्या ॥ १७ ॥
उपमूं जातां चिंतामणीशीं । चिंतामणी दे चिंतितार्थासीं ॥
गुरु देईल अचिंत्य वस्तुसीं । परमाश्चर्यैसीं निज भक्ता ॥ १८ ॥

१ चतराई हा श्रीसाईबाबांचा शब्द यांचा अर्थ शहाणपण. "फार चतराई कामाची नाहीं. श्रेष्ठ व वयोवृद्ध सांगतील तें ऐकत जावें" असें ते आपले भक्तांस पुष्कळदां म्हणत.

तुळूं जातां कल्पतरूसीं । तो तों पुरवी कल्पितार्थासीं ॥
देईल निर्विकल्पस्थितीशीं । अकल्पितेसी गुरुराय ॥ १९ ॥

काम धेनू कामिलें पुरवी । गुरुधेनूची तीहून थोरवी ॥
अचिंत्यदानी ऐसीही पदवी । कोण मिरवी तिजवीण ॥ २० ॥

आतां श्रोतयां हेंच विज्ञप्ती । सांगेन म्हणितलें गताध्यायांतीं ॥
ब्रह्मार्थिया ब्रह्मज्ञानप्राप्ती । कथा संगती अवधारा ॥ २१ ॥

ब्रह्मज्ञानाचा आलिया भोक्ता । बाबा कैसी करिती तृप्तता ॥
कैसे उपदेशिती निजभक्तां । त्या परमार्था परिसाजी ॥ २२ ॥

संत नित्याचे निष्काम । सकळ परिपूर्ण अवाप्तकाम ॥
परी भक्त अत्यंत सकाम । अतृप्त काम सर्वदा ॥ २३ ॥

कोणी मागे पुत्र संतती । कोणी अखंड राज्य संपत्ती ॥
कोणी मागे भाव भक्ती । भवनिर्मुक्ती एकादा ॥ २४ ॥

असाच एक भक्त भावार्थी । परी निमग्न धनसंचयार्थीं ॥
ऐकून बाबांची उदंड कीर्ति । दर्शनार्तीं उदेली ॥ २५ ॥

घरीं उदंड संतती संपत्ती । दास दासी अपरिमिती ॥
दर्शन घ्यावें आलें चित्तीं । उदार मूर्ति बाबांची ॥ २६ ॥

बाबा मोठे ब्रम्हज्ञानी । साधुसंत मुकुटमणी ॥
मस्तक ठेऊं त्यांचे चरणीं । अगाध करणी जयांची ॥ २७ ॥

नाहीं आपुल्यास दुजी वाण । आपण मागूं ब्रह्मज्ञान ॥
सहजी जाहल्या हें साधन । मग मी धन्य होईन ॥ २८ ॥

मग तया तन्मित्र म्हणे । सोपें नाहीं ब्रम्ह जाणणें ॥
तें तुजसम लोभियाभेणें । प्रकट होणें दुर्घट ॥ २९ ॥

द्रव्यदारा सुतापरती । ठावी न जया सुखोत्पत्ति ॥
तयास ब्रह्मही केवळ भ्रांती । कैची विश्रांती देईल ॥ ३० ॥

क्षीण होतां इंद्रिय शक्ति । जगांत कोणी मान न देती ॥
ते रिकामटेकडे उगाच बसती । सूत कांतिती ब्रह्माचें ॥ ३१ ॥

तैसी ही तुझी ब्रह्मजिज्ञासा । चिकट हातींचा न सुटतां पैसा ॥
कोणी न हा तुझा भिंवसा । पुरवील ऐसा मिळेल ॥ ३२ ॥

असो ऐसी आस्था मनीं । ब्रह्मार्थी निघाला शिरडी लागोनी ॥
धरत भाड्याचा टांगा करोनी ॥ साईचरणीं पातला ॥ ३३ ॥

घेतलें साईचें दर्शन । केलें तया पायीं नमन ॥
साई मग वदती मधुर वचन । श्रोतां श्रवण तें कीजें ॥ ३४ ॥

हा साई कथाकल्पतरू । अवधानपयः पानें सधरू ॥
जंव जंव वाढे श्रोतयां आदरू । प्रसवेल फळभारू तंव तंव॥३५॥

रसभावें सर्वांगीं भरेल । सुगंध पुष्पीं तो फुलेल ॥
मधुर फळभारीं तो लवेल । इच्छा पुरेल श्रोत्यांची ॥ ३६ ॥

म्हणे तो बाबा ब्रम्ह दाखवा । हेंच आलों धरून जीवा ॥
जन म्हणती शिरडीकर बाबा । ब्रम्ह दाविती अविलंबें ॥३७॥

म्हणोनी इतका दूर आलों । मार्ग कंठितां फार श्रमलों ॥
तरी तें ब्रम्ह जरी लाधलों । कृतकृत्य झालों म्हणेन ॥ ३८ ॥

बाबा वदती न करी चिंता । ब्रम्ह दावीन रोकडें आतां ॥
येथें न उधारीची वार्ता । तुजसम पुसताचि दुर्लभ ॥ ३९ ॥

---

१ इच्छा. २ ब्रम्हार्थी, ब्रम्हजिज्ञासू

मागती बहुत धनसंपदा । निवारा म्हणती रोग आपदा ॥
मागती लौकिक मान राज्यपदा । सौख्य सदां मागती ॥४०॥
केवळ ऐहिक सुखालागुनी । जन शिरडीस येती धांवुनी ॥
लागती मज फकीराचे भजनीं । ब्रम्ह कोणीही न मागती ॥४१॥
तैशियांचा मज सुकाळ । तुज सारिख्यांचाच दुकाळ ॥
ब्रम्हजिज्ञासूंचा मी भुकाळ । पर्वकाळच हा मजला ॥ ४२ ॥
जया ब्रम्ह वस्तु भेणें । रविशशीचें नियत चालणें ॥
नियमें उगवणें नियमें मावळणें प्रकाश चांदिणें नेमस्त ॥ ४३ ॥
ग्रीष्म वसंतादि ऋतुकाळ । इंद्रादिदेव लोकपाळ ॥
नेमें करिती जो प्रजाप्रतिपाळ । त्या सर्वांमूळ हें ब्रम्ह ॥ ४४ ॥
म्हणून शरीरविस्त्रंसना आधीं । सुधी ब्रम्हपुरुषार्थ साधी ॥
त्यावीण पुनरावर्तन निरवधी । लागेल अबाधीत पाठीसीं ॥४५॥
तें हें ब्रम्ह जाणल्यावीण । होईल जरी शरीरपतन ॥
पिच्छा पुरवील संसारबंधन । पुनर्जनन चुकेना ॥ ४६ ॥
ब्रम्हचि काय मी तुज सगळें । दावितों पहा ब्रंम्हगुंडाळें ॥
जें तुज नखशिखांत वेटाळें । तें मी आगळें उकलितों ॥ ४७ ॥
कायती सुधामधुर वाणी । केवलाद्वैतसुखाची खाणी ॥
संशयदोलारूढ जे प्राणी । तदुद्धरणीं समर्थ ॥ ४८ ॥
आपातरमणीय सुखप्रलोभनीं । गुंतले जे दिवस रजनी ॥
तयांसही बाबांची वचनसरणी । विहिताचरणीं प्रस्थापी ॥ ४९॥
चिंतामणी प्रसन्न होतां । लौकिकसौख्य चढेल हाता ॥
लाधेल स्वर्गसंपत्तीमत्ता । महेंद्र होतां प्रसन्न ॥ ५० ॥

१ ज्याच्यांत ब्रम्हाचागड्डा अथवा भेंडोळें आहे अशी चीज.

याहून गुरुची अलौकिकता । गुरूसमान नाहीं दाता ॥
दुर्लभ ब्रह्म दावितील भक्ता । सुप्रसन्नता पावलिया ॥ ५१ ॥
तया गोड कथेच्या श्रवणें । होईल संसार दुःखा विसरणें ॥
ब्रह्मार्थियांसी कैसें शिकवणें । तेंही जाणणें बाबांहीं ॥ ५२ ॥
असो मग त्यातें बसविलें । क्षणैक अन्य व्यवसायीं त्या गुंतविलें॥
जणू त्या प्रश्नाचें भानच हरपलें । ऐसें दाविलें तयाला ॥ ५३ ॥
मग बाबांनीं काय केलें । मुलास एका निकट बोलविलें ॥
जा म्हणती सत्वर वहिले । दे नंदूला निरोप कीं ॥ ५४ ॥
पांच रुपये उसनवारी । बाबास आहे निकड भारी ॥
हातउसने क्षणभरी । दे झडकरी म्हण त्याला ॥ ५५ ॥
मुलगा गेला नंदूचे घरा । कुलुप होतें तयाचे द्वारा ॥
येऊन तात्काळ माघारा । समाचारा निवेदिलें ॥ ५६ ॥
बाबा म्हणती जा परतोनी । असेल घरीं बाळा वाणी ॥
तोच निरोप त्यातें देऊनी । रुपये घेउनी येई जा ॥ ५७ ॥
व्यर्थ गेली हीही फेरी । बाळाही तेव्हां नव्हता घरीं ॥
मुलगा घडली जे जे परी । सादर करी बाबासीं ॥ ५८ ॥
आणखी एका दोघां ठायीं । बाबा धाडिती तया लवलाही ॥
थकला हेलपाटिया पायीं । कपर्दीक कांहीं लाधेना ॥ ५९ ॥
नंदू अथवा बाळा वाणी । एकही ते वेळीं घरीं न कोणी ॥
बाबांस ही जाण पूर्णपणीं । अंतर्ज्ञानी महाराज ॥ ६० ॥
चालतें बोलतें ब्रम्हसाई । पांच रुपायांस अडेल काई ॥
परी त्या ब्रम्हार्थियापायीं । हें नवलाई मांडिली ॥ ६१ ॥

---

१ या नांवाचा शिर्डीस एक मारवाडी दुकानदार आहे.

२ या नांवाचा एक वाणी दुकानदार.

पाहुणा येतां घरा । तयाचिया पाहुणचारा ॥
केलें जें मिष्टान्न वा शिरा । भोगही इतरां लाधे तो ॥ ६२ ॥
तैसा हा ब्रम्हभोक्ता । करूनिया पुढारा निमित्ता ॥
महाराज उपदेशिती भक्तां । कल्याणार्थी सकळांच्या ॥ ६३ ॥
पन्नासाधिक[1] दोनशतें । रुपये नोटांचे पुडकें होतें ॥
त्या ब्रम्हार्थियाचे खिशांत तेथें । तें साईनाथें जाणितलें ॥६४॥
हें काय त्या ब्रम्हार्थिया नकळे । नव्हते काय तयास डोळे ॥
खिशांत असतां नोटांचें भेंडोळें । विकल्प[2] घोळें नाडला ॥६५॥
साईस पांच रुपड्या उधार । आणि त्याही एक घटकाभर ॥
त्याही द्यावया नाहीं धीर । ब्रम्हसाक्षात्कार मागूंये ॥ ६६ ॥
साईमहाराज सत्य वचनी । रकमही[3] लहान हातउसनी ॥
देऊन पहावें येतांच मनीं । विकल्प येऊनि आदळे ॥ ६७ ॥
पांच रुपयांची कथा ती काय । परी ते द्यावया जीव न होय ॥
एवढी जया लावे न सोय । लोभ स्वयमेव[4] तो जन्मे ॥ ६८ ॥
इतर कोणी भाळा भोळा । जयाला बाबांचा खरा जिव्हाळा ॥
उसनवारीचा तो सोहळा । उघड्यां[5] डोळां बघता ना ॥६९॥
ब्रम्हार्थ जो इतुका तान्हेला । त्याला हा प्रश्न नसेल का उकलला ॥
ऐसें न यत्किंचित वाटे मजला । परी तो ग्रासिला धनमोहें ॥७०॥
स्वस्थ बसावें तेंहीं नाहीं । सुटली परत जाण्याची घाई ॥
तो म्हणे अहो बाबासाई । ब्रम्ह ठायीं पाडा कीं ॥ ७१ ॥
बाबा म्हणती बसल्या ठायीं । ब्रम्ह दावावें येच उपायीं ॥
केले येथवर उपाय पाही । कळलें नाहींच का तुम्हां ? ॥ ७२ ॥

---

१ दोनशेंपन्नास २ द्यावें कीं न द्यावे परत येतील कीं नाहीं. वगैरे प्रकारचे विकल्पांचा घोळ म्हणजे घोटाळा पडून. ३ मागणी ४ लोभाचीच मूर्ति ५ आपले दृष्टीसमोर चाललेला खेळ पाहत असतां

ब्रह्मालागी पंच प्राण । पंच पंचेंद्रिय ज्ञान ॥
अहंकार बुद्धि मन । लागती समर्पण करावया ॥ ७३ ॥
ब्रह्मज्ञानाचा मार्ग विकट । सुलभ न सर्वांसरसकट ॥
उदयकाल होतां तें प्रकट । लाभे अवचट सभाग्या ॥ ७४ ॥
हिरण्यगर्भपदापर्यंत । सर्व उत्कर्षीं जो विरक्त ॥
तोचि ब्रम्हविद्येसीं अधिकृत । अनासक्त इतरत्र ॥ ७५ ॥
अंगीं विरक्ति न लवलेश । ऐशियासीं ब्रम्हतत्वोपदेश ॥
कोणीही जरी केला अशेष । काय त्या यश येईल ॥ ७६ ॥
अबाधितब्रम्हबोधन । उत्तमाधिकारिया गृहण ॥
परी मध्यमाधिकारी जन । परंपरे आधीन सर्वदा ॥ ७७
एका विहंगममार्गसेवन । दुजिया परंपरा सोपान ॥
परी या अनधिकारिया लागून । वावगा शीण ब्रम्हाचा ॥ ७८ ॥
एका आत्म विवेकावाचून । नाहीं निरतिशयप्राप्तिसाधन ॥
हें जरी सत्य वेदांत वचन । तें काय आधीन सर्वांच्या ॥ ७९ ॥
अभ्यास आणि श्रम रोकडे । करूं लागती हाडांची काडें ॥
तर्वी तें गुरुकृपा उजियेडें । हातीं चढे हळु हळू ॥ ८० ॥
मी एक ईश्वर मी नियंता । हिरण्यगर्भा जैं चढे अहंता ॥
स्वरूपीं पडे विस्मरणता । प्रादुर्भूतता विश्वाची ॥ ८१ ॥
ब्रम्हाहमस्मीति होतां ज्ञान । ज्ञाता होय स्वरूपीं लीन ॥
तेंच विश्वाभासविसर्जन । श्रुति गर्जन करिते कीं ॥ ८२ ॥
होतां स्वप्रबोधोत्पत्ति । ब्रम्हाकारांतः करणवृत्ति ॥
ब्रम्हाग्नींत विश्वाची आहुती । होते विभूती सृष्टीची ॥ ८३ ॥

---

१ शास्त्रसंमत क्रमाक्रमानें चालणें. २ शिडी, जिना. ३ प्रकाशानें. ४ सूत्रात्मा (विश्वात्म्याच्या लिंगदेहाचा अभिमानी.) ५ राख, लय.

वीही हेच स्थिति । होते जेव्हां भ्रमनिवृत्ति ॥
किरण आणि शुक्ति । आभासा मुकती तत्काळ ॥ ८४ ॥
त्यज्ञान तेंच रजत भान । रजताज्ञान तेंचि शुक्तिज्ञान ॥
भ्रम निवृत्तिकाळीं रौप्यावसान । शुक्तिकाविज्ञान निर्मळ ॥ ८५ ॥
अन्योन्य मोहाचें हें लक्षण । ज्ञानदीपाचें करा उजळण ॥
अज्ञानमळा करा क्षालन । निर्दाळण तैं प्रतिभासा ॥ ८६ ॥
जन्म मृत्यूचा नसता बंध । असता किमर्थ मोक्षनिर्बंध ॥
... आम्हा काय संबंध । मग हा प्रबंध कायसा ॥ ८७ ॥
त्या... बद्ध व्हावें निर्मुक्त । ऐसा जो दृढ निश्चयासक्त ॥
तोच येथील अधिकारी फक्त । न युक्त अत्यज्ञवातज्ञ ॥ ८८ ॥
बद्धचि नाहीं कैंची मुक्ति । हे तो आहे वस्तुस्थिति ॥
बद्धमुक्तता गुणसंगातीं । आहे प्रतीति अवधियां ॥ ८९ ॥
द्वि...चा अभाव जेथें । बांधी सोडी कवणकवणातें ॥
कोणीहीन बद्ध वा मुक्त तेथें । द्वैत अद्वैतें गेलिया ॥ ९० ॥
दिन रजनी हे प्रकार । उत्पादी काय दिनकर ॥
हातो दृग्दोषव्यवहार । दिवाकर अलिप्त ॥ ९१ ॥
मी एक कर्ता मी भोक्ता । हा अभिमान धरूनि चित्ता ॥
स्वर्ग नरक सुखासुख अनुभवितां । वासनासक्तता वाढते ॥ ९२ ॥
आत्मा नित्यपुराण शाश्वत । जन्मनाशादि विकारवर्जित ॥
ॐकाराक्षरप्रतीकवंत । अनाद्यनंत संतत जो ॥ ९३ ॥

---

१ रुप्याचा शेवट म्हणजे रुपे दिसेनासें होतें. २ अत्यंत अज्ञानी ३ अथवा ४ पूर्णज्ञानी ५ सत्व रज तम या त्रिगुणांशीं समागम झाला म्हणजे ६ भयंद्वितीया भिनिवेशः स्यात् ७ सुखदुःख ८ अवयव निशाणी प्रतिमा.

जयाची शरीरमात्रात्मदृष्टी । स्वयें निराळा निराळी सृष्टी ॥
तयास आत्मज्ञानाची कष्टीं । परामृष्टि लाधेना ॥ ९४ ॥
वाण्यादि सर्वेंद्रियांचा लय । करा मनीं व्हा कृतनिश्चय ॥
त्या मनाचा करा क्षय । द्या व्या ठाय बुद्धीचा ॥ ९५ ॥
प्रकाश स्वरूप जे ज्ञानबुद्धी । मनासि तेथें लावा समाधी ॥
मनासह सर्वेंद्रियसमृद्धि । एका स्वाधीन बुद्धीच्या ॥ ९६ ॥
घटासि आद्यकारण माती । इंद्रियांबुद्धि तैशाच रीति ॥
ते तयांची नित्य स्थिति । ऐसी हे व्याप्ति बुद्धीची ॥ ९७ ॥
बुद्धी निजव्यापकपणें । व्यापी मनादि सकळ करणें ॥
बुद्धीस महत्तत्वीं निरविणें । महत् समर्पणें आत्मत्वीं ॥ ९८ ॥
ऐसाच करितां समाहार । होय आत्मस्वरूपनिर्धार ॥
स्रगरजतमृगजलसर्पाकार । दृग्विकार केवळ ते ॥ ९९ ॥
तो हा अशेष विशेष रहित । जन्मापक्षयविवर्जित ॥
यद्दर्शनेंवीण नाहीं स्वहित । साधू सतत बोलती ॥ १०० ॥
कार्य मात्रास आहे कारण । आत्मा स्वयंभू निष्कारण ॥
पुराऽपि नव हा पुराण । बुद्धिहीन स्वभावें ॥ १०१ ॥
आकाशवत् अविछिन्न । जन्मविनाश विलक्षण ॥
ॐ प्रणव जयाचें आलंबन । निरालंबन निष्कलजो ॥ १०२ ॥
परब्रम्हतेंज्ञातव्य । अपरब्रम्हतें प्राप्तव्य ॥
ॐ तत्प्रतीक ध्यातव्य । उपासितव्य सर्वदा ॥ १०३ ॥

१ शरीर हा आत्मा हीच ज्याची दृष्टी आहे तो २ परामर्ष ३ इंद्रियें. ४ समष्टी सर्वव्यापीईश्वरतत्व ५ नाश ६ पूर्वीही नवा. त्रिकालाबाधित. ७ पलीकडील ८ आधार. आश्रय.

सर्व वेदांचें जें सार । प्रणवस्वरूप तोच ॐकार ॥
तयाचा सार्थ जो निर्धार । तोच विचार महावाक्याचा ॥१०४॥
वेदस्वयें जें प्रतिपादिती । जें अतिप्रयत्नें जन संपादिती ॥
यदर्थ ब्रम्हचर्य आचरिती । म्हणती ॐपद तयासीं ॥ १०५ ॥
असो तया पदाचा आक्रम । करूं जातां जरी दुर्गम ॥
तरी तें अभ्यासियां सुगम । होतां परम गुरुकृपा ॥ १०६ ॥
इंद्रिया माजील जीं स्थूल परम । तेथून धरितां अनुक्रम ॥
आदरितां सूक्ष्म तारतम्यक्रम । साधे अविश्रम साधका ॥१०७॥
तें हें ॐ शब्दवाच्य अक्षर । सकळ तपाचें जें सार ॥
उच्चारमात्रें स्फुरे अर्थसार । साक्षात्कार आवर्तनें ॥ १०८ ॥
अविपरिलुप्त चैतन्य । वृद्धिक्षय विकारशून्य ॥
ऐसा आत्मा जाणील तो धन्य । भक्त अनन्य सद्गुरूचा ॥१०९॥
अध्यात्म अधिभूत अधिदैव । त्रिविध तापीं तापले जे सदैव ॥
ते कैंचे भोगिती हें सुदैव । वैभव हें एक संतांचें ॥ ११० ॥
अविद्येपोटीं उपजे संसृति । त्या पासोन व्हावया निवृत्ति ॥
साधन जें ब्रम्हात्मैकत्व वृत्ति । तयाची प्राप्ति ये ठायीं ॥ १११ ॥
विषय कल्पना शून्य स्थिति । अहं ब्रम्हास्मीतिवृत्ति ॥
या महावाक्याचीया आवृत्ति । बुद्धि प्रवृत्ति होईल जैं ॥ ११२ ॥
गुरुवचन शास्त्र प्रतीती । अंतर्बाह्य करणवृत्ति ॥
मनासह उपरमा पावती । आत्मसंवित्ति लाभे तैं ॥ ११३ ॥

१ सर्व व्यापी. २ सदा

तेंच सम्यग्दर्शन प्राप्ति । विषयार्थादि जड निवृत्ति ॥
तुटे अविद्यादि हृदय ग्रंथी । होय अव्यक्तीं प्रविष्ट ॥ ११४ ॥
कवडशांतील अतिसूक्ष्म कण । तयाहूनही सूक्ष्म प्रमाण ॥
तया अणूहूनही आणीयान[1] ॥ आत्मानुमाननिर्धार ॥ ११५ ॥
मोठ्यांत मोठें[2] ब्रम्हांड जाण । त्याहूनही आत्मा महीमान ॥
परी हें सर्व सापेक्ष प्रमाण । आत्मा प्रमाणातीत[3] तो ॥ ११६ ॥
सूक्ष्मत्वें अणोरणीयान[4] । महत्वें महत्परिमाणवान ॥
एवं नाम रूपादि केवळ उपाधी जाण।आत्मापरिपूर्ण निरूपाधिक ११७
आत्म्यास ना जन्म ना मरण । नाहीं तयासी मूळकारण ॥
अजनित्य शाश्वत पुराण । सहज निर्धारण दुर्गम ॥ ११८ ॥
ॐकार प्रतीक जें ब्रह्म । तेंच त्याचें स्वरूप परम ॥
आगमनिगमांसही दुर्गम । तें काय सुगम सर्वत्रां ॥ ११९ ॥
जया निर्धारितां वेद थकले । तपस्वी वनवासी झाले ॥
उपनिषदीं हात टेकिलें । कोणा न झालें निदान ॥ १२० ॥
पावावया आत्मस्वरूपाचिया ठावा । अभेददर्शी आचार्यचि व्हावा ॥
तदितरांचा कोण केवा । रिघावा न तेथें तार्किका ॥ १२१ ॥
केवळ तार्किका न येथें थारा । भ्रमावर्ती फिरेल गरगरां ॥
आगम आचार्यावीण इतरां । स्थिरावेना तत्वबुद्धी ॥ १२२ ॥
स्वबुद्धिकल्पनेचे अनंत तारे । न चुकविती लखचौऱ्यांशी फेरे ॥
आगम आचार्येंदु एकचि पुरे । मग तम नुरे लवलेश ॥ १२३ ॥

---

१ अणूहून बारीक-अतिशय सूक्ष्म. २ मोठा. ३ प्रमाणापलीकडे. ४ सूक्ष्माहून सूक्ष्म.

इतरांना साधे जें बहु सायासें । तेंच साधील तो अल्पायासें ॥
जो दृढ धरि त्या सद्गुरूचें कासे । तया प्रकाशे सद्विद्या ॥१२४॥
सकार्य अविद्या जेथ सरे । सच्चिदानंद स्वरूप स्थिरे ॥
स्वस्वरूप स्थिति अवतरे । मोक्ष दुसरें नाम त्या ॥ १२५ ॥
हेंच जीवाचें अत्यंत अभीष्ट । यदर्थ करिती बहुत कष्ट ॥
जें निरंतर ब्रम्हयोगनिष्ठ । अंतर्निष्ठ सर्वदा ॥ १२६ ॥
स्वरूपीं होतां चंचळ । उठे विषयाची खळबळ ॥
झालिया स्वरूपीं निश्चळ ॥ येई विकळता विषयांतें ॥ १२७ ॥
स्वरूपीं जो विमुख । विषय तया सदा सन्मुख ॥
तोच होतां स्वरूपोन्मुख । विषय मुख फिरविती ॥ १२८ ॥
मोक्षमात्राचीच इच्छा करी । अन्यार्थीं निरीच्छ अभ्यंतरीं ॥
इह परत्रार्थ तृष्णालेश नधरी । तोच अधिकारी मोक्षाचा ॥ १२९ ॥
यांतील जो एका लक्षणें उणा । मुमुक्षू नव्हे तो स्पष्ट जाणा ॥
तो केवळ मुमूक्षूचा बहाणा । जैसा काणा देखणा ॥ १३० ॥
अहंकार गळाल्या वीण । न होतां लोभाचें निर्मूलन ॥
न होतां मन निर्वासन । ब्रम्हज्ञान ठसेना ॥ १३१ ॥
देहात्म बुद्धि हेंच भ्रांती । बंधासि कारण आसक्ति ॥
सोडा विषय कल्पना स्फूर्ति । ब्रम्हप्राप्ती हातीं ये ॥ १३२ ॥
निर्विशेष परब्रम्ह । साक्षात्कारा ये कठीण कर्म ॥
सविशेष निरूपण हेंचि वर्म । हाचि धर्म धीमंदां ॥ १३३ ॥
आत्मा गूढ सर्वांभूतीं । हें तत्व जाणती वेदांती ॥
परी याची सर्वत्र अनुभूती । ऐसी प्रतीति कैसेंनी १३४ ॥

आधीं लागे चित्त शुद्धि । वरी सूक्ष्म कुशाग्र बुद्धि ॥
तेव्हांच प्रकटे हा त्रिशुद्धि । कृपा समृद्धि स्वयमेव ॥ १३५ ॥
आत्मा नित्य अविकृत । आत्मविद् तो शोकरहित ॥
तोच धैर्यवंत धीमंत । भवनिर्मुक्त तो सदा ॥ १३६ ॥
येथ न चले प्रवचन युक्ति । किंवा ग्रंथार्थधारणा शक्ति ॥
अथवा वेद श्रुति व्युत्पत्ति । कांहीं उपपत्ति लागेना ॥ १३७ ॥
आत्मानित्य अविकृत । शरीर अनित्य अनवस्थित[1] ॥
हें जाणोनि साधे जो स्वहित । विहिताविहित[2] दक्ष तो ॥ १३८ ॥
आत्मज्ञानी सदा निर्भय । एकींएक अद्वितीय ॥
दुजेपणाचा पुसिला ठाय । शोकात्यय[3] दृष्ट फळ ॥ १३९ ॥
आत्मा जरी दुर्विज्ञेय । नातुडे प्रवचन श्रवणें ठाय ॥
केवळ मेधा करील काय । तरीही सुविज्ञेय उपायें ॥ १४० ॥
जो स्वयें सर्वत्र निष्काम । आत्मज्ञानैकमात्रकाम ॥
ऐसा जो आत्मया प्रार्थी प्रकाम[4] । तयासचि परम लाभ हा ॥१४१॥
श्रवणादिकाळीं तोच मी आहें । ऐसिया अभेद दृष्टी जो पाहे ॥
हेच अनुसंधान जयाचें राहे । आत्मा अनुग्रहें वरी त्या ॥१४२॥
सदादुश्चरितासक्त । अशांत आणि असमाहित[5] ॥
नाहीं जयाचें एकाग्र चित्त । तया हा अप्राप्त ज्ञानिया ॥ १४३ ॥
श्रुतिस्मृति प्रतिपादित । करी जो विहित त्यागी अविहित ॥
जयाचें नित्य समाहित चित्त । आत्मा अंकित तयाचा ॥ १४४ ॥

---

१ अवस्थिति रहित. २ योग्यायोग्य. ३ शोकनाश. ४ सतत, पुष्कळ ५ अस्थिर

दुश्चरिता पासावजो विरत । आचार्यगुरु पदीं जो विनत ॥
फळाची इच्छा जयाची निवृत्त । तयासीच प्राप्त हा आत्मा ॥१४५॥
न होतां विषयीं निष्काम । न होतां केवळ आत्मकाम ॥
न होतां सकळवृत्तिविराम । आत्माराम दुर्गम ॥ १४६ ॥
पाहूनि जिज्ञासूच्या तपा । स्वयें आत्म्यास उपजेल कृपा ॥
तैंच प्रकटी निजस्वरूपा । गुरुवीण सोपा नव्हेच ॥ १४७ ॥
तरी स्वरूपप्रात्प्यर्थ साधकें । करावीं श्रवणमननादिकें ॥
अभेदभावानुसंधाननिकें । तरीच सुखें आत्मलाभ ॥ १४८ ॥
प्रपंच हा अज्ञानमय सारा । अज्ञानमूलक तयाचा पसारा ॥
ज्ञानावीण मोक्षास थारा । नाहीं जरा हें समजा ॥ १४९ ॥
अनुमान आणि युक्तिप्रभव । हा तो शास्त्राचा अनुभव ॥
प्रपंच नाशींच ज्ञानोद्भव । असंभव अन्यथा ॥ १५० ॥
महात्मा हो का पामात्मा । जीवात्मा तोच परमात्मा ॥
हें जाणून वर्तेल तो महात्मा । अभेदात्मा तो एक ॥ १५१ ॥
ब्रम्हात्मैकत्व विज्ञान । हेंच ज्ञानाचें पर्यवसान ॥
झालिया एकदां आत्मज्ञान । समस्त अज्ञान मावळे॥ १५२॥
आत्मज्ञान होतां पुरे । अवगंतव्य मग कांहीं नुरे ॥
करतलगत वस्तुजात सारें । साक्षात्कारें तयासी ॥ १५३ ॥
आत्मविज्ञानाचें फळ । संसार निवृत्ति अविकळ ॥
परमानंद प्राप्ति तात्काळ । तया सुकाळ मोक्षाचा ॥१५४॥

---

1 जाणणें.

आत्मासूक्ष्माहून सूक्ष्मतर । महताहून महत्तर ॥
हा तो सर्व व्यापकता प्रकार । बुद्धिगोचर करावया ॥ १५५ ॥

तो स्वयें सूक्ष्म ना महत । तरतम भाव तेथें कल्पित ॥
तो तों आब्रम्हस्तंब पर्यंत । परिपूरित चराचरीं ॥ १५६ ॥

तें हें अनिर्वचनीय संत । बुद्धींत व्हावया संकलित ॥
वाचेनें करिती मर्यादित । अमर्यादित जें स्वयें ॥ १५७ ॥

केवळ बुद्धि वैभवाचे योगें । खरें वर्म हातीं न लागें ॥
साधू सत्गुरू संत संगें । सेवानुरागें तत्प्राप्ति ॥ १५८ ॥

ब्रम्ह निरूपण काय थोडें । पोथ्या पुस्तकीं भरलें रोकडें ॥
परी सद्गुरू कृपा जों न घडे । हातीं न चढें कल्पांतीं ॥ १५९ ॥

नित्य नैमित्तिक कर्माभावीं । शुद्धसंस्कारयुक्त जों मन नाहीं ।
तोंवरी ब्रम्हानुभव पाही । मुळींच कांहीं नागवें ॥ १६० ॥

ब्रम्ह केवळ नित्य । तद्व्यतिरिक्त सर्व अनित्य ॥
दृश्य जाता नाहीं सातत्य । सत्यसत्य त्रिवाचा ॥ १६१ ॥

ब्रम्हाचा वक्ताही दुर्मिळ । तैसाच दुर्लभ श्रोताहि निर्मळ ॥
वरी प्रेमळ आणि अनुभवशीळ । सद्गुरू विरळ लाधाया ॥ १६२ ॥

ब्रम्ह काय वाटेवर पडलें । गिरीकंदरीं जे जे दडले ॥
यम नियमीं जे अडकले । गढले ध्यान धारणीं ॥ १६३ ॥

---

१ मोठा, त्याहून मोठा अशी जी जाणीव. २ अस्तितत्व ३ सेवेपासून होणाऱ्या कृपेनें ४ हातीं लागत नाहीं. ५ सततपणा. शाश्वती.

त्यांनाही न होतां गुरुकृपा । येईना जें ब्रम्ह रूपा ॥
तें तुजसम या लोभ स्वरूपा । आतळे बापा कैसेनी ॥ १६४ ॥
जयास उद्दंड द्रव्यासक्ति । तयास ब्रम्हज्ञान प्राप्ती ॥
नघडे कधींही कल्पांतीं । गांठ निश्चिती बांधावी ॥ १६५ ॥
करितां परमार्थ श्रवण । करी विषयांचें चिंतन ॥
आणि प्रपंचाचें निदिध्यासन । मग साक्षात्करणही तैसेंच ॥१६६॥
मलविक्षेप आणि आवरण । ऐसें त्रिदोषी अंतःकरण ॥
निष्काम कर्में मल निर्मूलन । विक्षेप क्षालन उपासना ॥ १६७ ॥
सकर्म आणि उपासना करितां । परिपक्वता येते कर्त्याचे चित्ता ॥
मल विक्षेप निर्मूळ होतां । आवरण शेषता राहतें ॥ १६८ ॥
तें हे सर्वानर्थबीज आवरण । नासून जातें प्रगटतां ज्ञान ॥
होता रवि प्रकाशमान । जेवी निरसन तिमिराचें ॥ १६९ ॥
सत्यज्ञानानंतादि लक्षणीं । वर्णिले जे वेदांतविचक्षणीं ॥
तें ब्रह्म ज्याचा तोच जनीं । होतां ज्ञानी विकसतें ॥ १७० ॥
थोडा अंधार थोडें चांदणें । एकला पांथस्थ रानीं चालणें ॥
विचकला स्थाणू तस्कर भेणें । लपला तेणें तेथेंच ॥१७१॥
एकला मी जवळी पैसा । तो तर टपला वाटपाड्या जैसा ॥
आतां करावा विचार कैसा । भये भरवसा जीवाचा ॥ १७२ ॥

१ वेदांत निष्णात जनांनीं. २ तुटलेल्या झाडाचें बाकी राहिलेलें खोड. ३ खोड ज्याच्यावर चोरही भावना झाली आहे तें ४ टपून बसला आहे.

तोंच दुरूनि दीप येतां । प्रकटतां स्थाणूची याथात्म्यता ॥
विरली तयाची भीतीग्रस्तता । कळली ती आभासतां चोराची ॥१७३

असो आतां या प्राप्तीसीं । निवेदिलें व्यत्यय श्रोतयांसी ॥
पुढील अध्यायीं श्रेयार्थियासीं । श्रेय प्रकाशील निजरूप ॥१७४॥

हेमाड साई पदी छोळे । वाचेस येईल तैसें बरळे ॥
साईकृपा जें जें चावळे । परिसोत भोळे भाविकतें ॥१७५ ॥

इति श्री संतसज्जन प्रेरिते । हेमाडपंत विरचिते ॥
साई समर्थ सच्चरिते । ब्रम्हज्ञान कथनं नाम ॥ १७६ ॥

शोडशोध्यायः

श्री सद्गुरु साईनाथार्पणमस्तु । शुभं भवतु ॥